

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-1\(99\)-2-5](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-1(99)-2-5)

УДК 37.015.31 : 159.923.2 : 37.014.6 (Кен Робінсон)

Ганаба Світлана Олександрівна,

доктор філософських наук, професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної академії імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна, sveta_ganaba@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-4373-7075>

КЕН РОБІНСОН ПРО ТВОРЧІСТЬ, ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ТА ЯКІСНУ ОСВІТУ

Осмислення потенціалу освіти як індикатора й каталізатора суспільних змін зумовлює пошук нових світоглядно-ціннісних, теоретико-методологічних засад. У цьому процесі релевантним є досвід британського освітянина Кена Робінсона. Засадничою ідеєю його міркувань є розуміння освіти як органічного середовища людини, в якому розкривається її внутрішній потенціал. Спрямованість освіти на розвиток особистості й набуття нею низки компетенцій дозволяють зменшити академізм та формалізм у навчальних практиках. Її якість визначатиметься не лише рівнем набутих умінь, а й можливістю їх переосмислювати й відмовлятися на користь нових.

Ключові слова: освіта, творчість, особистісний розвиток, якісна освіта, людина, креативне мислення.

Упродовж останніх років ідея якісної освіти є однією із найбільш обговорюваних на різних наукових форумах, у соціальних мережах, публіцистичних виданнях, пресі тощо. Інтерес до цієї теми зумовлений низкою факторів: від стрімкого впровадження онлайн-освіти в умовах глобальної пандемії до усвідомлення кризових явищ і проблем конкретних національних освітніх систем. Попри різноманітність суджень та міркувань, об'єднавчою ідеєю є розуміння того, що освіта є важливим соціокультурним ресурсом. У реаліях сучасного світу, вона йде в авангарді змін, окреслюючи нові перспективи та обрії подальшого суспільного поступу. Завдяки освіті особистість долучається до культурних надбань минулих поколінь, активізує та збагачує свій життєвий досвід, куль-

тивуючи особистісні задатки й пошуки власної ідентичності тощо.

Таким чином, якісна освіта не лише відповідає запитам і потребам суспільного життя, враховує його потенціал, ресурсні можливості, мінливий й непрогнозований характер поступу тощо, а й сприяє реалізації людини в соціумі. Зауважимо, що категорія якості має суб'єктивний, оціночний характер. Очевидно, що відповідь на питання, яку освіту можна вважати якісною для людини, чіткою й однозначною не буде. Засадничою ідеєю серед різноманітних позицій є та, що якісна освіта дозволяє людині здійснити свої мрії та устремління, розкриваючи її особистісний потенціал і враховуючи індивідуальну природу.

Суспільна потреба й зацікавленість у якісній освіті, її значущість у розвитку

й соціалізації людини зумовлюють пошук ідей, новаторських думок та концептуальних позицій щодо окреслення шляхів її подальшого розвитку. Релевантними у цьому пошуку є дослідницькі напрацювання сучасних теоретиків і практиків-освітян. Їхні міркування є актуальними й значимими не лише тому, що пропонують нові ідеї для майбутнього освіти, а й тому, що аналізують її негаразди «зсередини», пропонують поглянути на проблеми очима безпосередніх учасників освітнього процесу. Зокрема, у своїх наукових розвідках А. Ілліч, Дж. Гатто, П. Макларен аналізують недоліки сучасної освіти, вважаючи її соціальною репресивною машиною. Вони пропонують низку різноманітних ідей, об'єднавчою позицією яких є розуміння освіти як практики свободи, джерела особистісного розвитку людини. Співзвучними є ідеї Дж. Холта. Дослідник аналізує особливості реалізації пізнавального процесу в освітній діяльності. Т. Браун та Е. Зінгер розглядають можливості розвитку творчого мислення дітей під час навчання. Дослідники Г. Жиру, Дж. Мезіроу визначають переваги й особливості трансформативного навчання в освітніх практиках.

У ракурсі зазначених міркувань цікавим є науковий доробок Кена Робінсона. Цей британський освітянин є знаним фахівцем у сфері розвитку творчості, інновацій та людських ресурсів. Він є керівником низки національних і міжнародних проєктів у сфері творчої й культурної освіти, автором багатьох наукових публікацій. Його думки, ідеї і міркування є продуктивними для сучасної освіти, оскільки відображають загальні тенденції її розвитку, у них представлено аналіз недоліків і проблемних питань, визначено шляхи й перспективи створення ефективної освітньої системи тощо.

Метою статті є розгляд евристичного потенціалу ідей британського дослідника щодо окреслення можливостей модернізації української освіти, підвищення її якісного потенціалу.

Засадничою думкою у дослідницькому доробку Кена Робінсона є розуміння освіти як середовища особистісного зростання людини. Ідея не нова. Практично кожна історична епоха поклада-

ла на освіту завдання розвитку людини й підготовки її до життя в майбутньому. Однак реалії змінилися. Сьогодні ми живемо в мінливому, швидкоплинному світі й не знаємо, яких він набуде обрисів через декілька років. Це робить неможливим будь-які довготривалі й чітко визначені прогнози щодо розвитку сфери освіти. Натомість, її розвиток має враховувати дивовижний парадокс. Він полягає в тому, що ми нічого не знаємо про перспективи майбутнього, але чітко усвідомлюємо, що воно геть не буде схоже на реалії сьогодення. Відповідно, освіта не може орієнтуватися на підготовку до майбутнього шляхом удосконалення тих підходів та завдань, які вона виконувала в минулому. Одне із пріоритетних завдань підготовки молодого покоління до майбутнього набуває іншого смислового значення й змістового наповнення. Йдеться не про репродуктивну трансляцію стандартизованого соціального досвіду попередніх поколінь, а зосередження освітніх інституцій на здатності людини навчатися й перенавчатися, перебувати у стані творчого пошуку й винахідливості, бути відкритою до нововведень соціуму. Метою освіти та її ідеалом визнається інноваційна, а не просвітницька людина. Справжнє покликання освіти має бути орієнтоване на допомогу людині в набутті життєвих і професійних компетенцій, які є значимими й актуальними вже сьогодні, сприянні розвитку світоглядних і ціннісних орієнтирів, її соціалізації тощо. Це покликання, на думку Кена Робінсона, реалізується за умови виконання чотирьох освітніх цілей: економічної, соціальної, культурної, особистісної, що презентують освіту як глобальну й водночас дуже особистісну, яка зачіпає кожного з нас [3, с. 90]. Як стверджує педагог, вони досягаються через виконання наступних завдань.

Насамперед, ідеться про розвиток допитливості. Її британський дослідник трактує як здатність ставити запитання й досліджувати, як влаштований світ [4, с.137]. За своєю природою усі люди є допитливими, володіють вродженим потягом до пізнання усього невідомого, що притягує їхню увагу й викликає цікавість; вони ставлять безліч запи-

тань, досліджують і навчаються, щоб задовольнити допитливість. Очевидно, що ця природна якість асоціюється з усіма аспектами людського розвитку. Відповідно, освітня діяльність має враховувати й розвивати допитливість, спонукаючи до дослідження, вивчення й пошукової діяльності тих, хто навчається. Обмежити освітній процес певними приписами чи алгоритмами означає зруйнувати його суть і призначення для особистості, затиснувши в міцні лещата офіціозу. Інтерес, свобода, ініціатива – це те, що має стати основою навчального процесу [1, с. 262]. У цій справі, на думку Кена Робінсона, є важливою роль педагога. На нього покладається місія наставника, мотиватора й організатора пізнавальної діяльності [3, с. 36].

Наступним завданням, яке тісно пов'язане із допитливістю, є розвиток творчості. Адже допитливість реалізується в довільний спосіб. Шаблони, чітко окреслені умови й правила в цій справі є мало дієвими. Пошук власного стилю в пізнавальній діяльності вимагає використання неординарних підходів, індивідуального бачення проблематики, а отже – свого унікального світобачення й світорозуміння. Здатність виробити власний стиль пізнавальної діяльності, продукувати оригінальні ідеї, не заангажовано обмірковувати проблеми тощо дозволяє творчий підхід. Творчість є загальною антропологічною характеристикою особистості й засадничою умовою пізнавального процесу. Як невід'ємна складова екзистенції людини, вона дозволяє їй виокремитися із загалу та буденності, набутти унікальних й особистісних рис. Творчість є тією життєвою енергією, яка допомагає людині подолати власну сутнісну обмеженість, відкрити нові обрії свого буття [2, с. 349]. Варто зазначити, що цю людську якість Кен Робінсон розглядає не у вузькому значенні слова – як властивість мистецьких професій. На його переконання, розвиток усіх видів людської діяльності ґрунтуються на цій природній здатності людини. По суті справи, вона є рушієм сучасної цивілізації, оскільки допомагає давати раду викликам, які постійно постають перед людиною і світом, та шукати дієві, нестандартні рішення низки проблем. Кен

Робінсон розуміє природу творчості як процес формування оригінальних ідей, що мають цінність [4, с.133]. Цінність полягає не лише у створенні вартісних ідей та рішень, а й у набутті людиною особистісного досвіду й нових знань. Загалом, творчий процес трансформує свідомість людини, сприйняття нею реальності та самої себе. «Творча людина здатна побачити труднощі в тих сферах, на які ніхто раніше не звертав уваги, надати значення випадковому й несуттєвому... виявити оригінальні поєднання», – стверджує С. Філіпенко [6, с. 114]. Здатність людини до незаангажованого погляду на звичні для неї явища та речі, до пошуку нових, оригінальних ідей у знайомих їй ситуаціях, сприйняття світу як різноликого та багатогранного тощо демонструє можливість людини бути успішною в потенційно невідомих для неї умовах. Від природи людина має здатність творити, а отже, відкрита до альтернативних способів бачити, мислити й діяти. Очевидно, що творчість – це не лише справа натхнення. Її розвиток потребує відповідних навичок, умінь користуватися матеріалами й критичного оцінювання [4, с. 193]. Зрозуміло, що цей процес не створюється за певними заданими параметрами, а твориться безпосередньо у процесі діяльності. Його продуктивність залежить від здатності людини конструктивно ставитися до різноманіття ідей та їх інтерпретацій, виявляючи здатність сприймати й аналізувати різнопланову й навіть суперечливу інформацію, висловлювати та відстоювати власну позицію, приймати зважені рішення тощо [2, с. 352]. Творчий процес неможливий без помилок та невдач. Вони можуть бути гальмівними для творчості, оскільки породжують сумніви та невпевненість, блокують уяву й фантазії, сприяють розвитку тривоги та неспокою. Той, хто не може дозволити собі помилок, має обережний й обачливий характер мислення, шукає безпечні шляхи. Якщо йому і спадають на думку нові ідеї, навряд чи вистачить мужності випробувати їх. Однак, помилки та невдачі дають неоціненний досвід і нові знання, позбавлені стереотипів.

Також важливим для сучасної освіти є розвиток критичного мислення. Це

уміння британський педагог трактує як здатність аналізувати інформацію й формулювати вмотивовані аргументи та судження. Критичне мислення не обмежується логічними побудовами формальної логіки. Воно спрямоване на здатність розуміти контекст, осягати приховані цінності й мотиви [4, с. 137]. Йдеться про мислення в альтернативах, яке враховує складність та багатоаспектність предмета пізнання. Критично мисляча людина є чутливою до контексту, тобто до перевірки критеріїв на доречність і можливість видозміни в кожному конкретному випадку. Вона допускає альтернативи та інші аргументи, якщо вони співзвучні проблемі, яку розглядають. Критичне мислення має діалогову природу. «Мислення взаємодіє з подіями, але воно також взаємодіє з мисленням інших людей, і є події, про які люди зовсім не думають. Реальність має здатність дивувати, а мислення має здатність створювати. Саме це і є характерними рисами відкритої діалогової системи, що звється реальністю», – наголошує Дж. Сорос [5, с. 5]. Спрямовання уваги учасників навчальної взаємодії на виокремлення проблем досліджуваних предметів та явищ, а не вивчення та узагальнення очевидних підсумків, є стрижневою ідеєю освіти. Проблемна ситуація є пусковим механізмом критичного міркування, вона є свідченням складної ситуації вибору, яке вимагає ретельного обмірковування та оцінювання. Проблемність навчання культивує запитальність, рефлексивність пошуку, творчі інтенції. Такий тип мислення необхідний для розв'язання нестандартних, ординарних завдань, які виникають у реаліях сучасності. Уміння критично мислити є дуже значущою здібністю «з огляду на ті спокиси «бездумності» (якщо скористатися надзвичайно вдалим поясненням філософського поняття Мартіна Гайдеггера), які «підкидаються» нам медіа, масовою культурою, політичними міфами», – стверджує Д. Шевчук [7, с. 290].

Ще одним релевантним завданням, яке спрямоване на особистісний розвиток особистості й побудову якісної освіти, є уміння спілкуватися. Це уміння Кен Робінсон розглядає як здатність

чітко й упевнено висловлювати свої думки й почуття за допомогою різних засобів і в різній формі [4, с. 137]. У сучасному світі, який перенасичений різними видами комунікаційних пристроїв і характеризується різноманітністю альтернативних форм комунікації, така здатність, без сумніву, є надзвичайно важливою. Зауважимо, що завдяки спілкуванню людина створює себе упродовж усього життя, набуваючи нових особистісних характеристик, відкриваючи для себе нові можливості та орієнтири власного буття. У цьому процесі не втрачається її автентична природа. Спілкування та взаємодія зі світом інших людей дозволяє їй відбутися в повноті своєї сутності, долучитися до світу Іншого. Загалом спілкування є важливим індикатором значимості власного Я. Це завдання корелює ще з однією важливою умовою якісної освіти, а саме: розвитком співпраці. Кен Робінсон її пояснює як здатність конструктивно працювати разом з іншими. Ця здатність є природною для людини, оскільки відображає її соціокультурну природу. Британський освітянин покладає на шкільні установи велику надію щодо розвитку цього уміння. Саме школа має навчати молоду людину співпрацювати з іншими, піклуватися про спільне благо і примножувати добробут громади, у якій вона живе [4, с. 139].

Здатність до співчуття, за твердженням Кена Робінсона, є також актуальним і значущим завданням для розвитку освіти, релевантної реаліям сучасного світу. Співчуття він розглядає як співпереживання з іншими, а отже як здатність діяти відповідно до цих почуттів [4, с. 139]. Осягнути та осмислити навколишній світ людина здатна лише крізь призму свого внутрішнього світу, співвідносячи перипетії буття з власною системою цінностей та світоглядних орієнтирів тощо. Така діяльність розглядається як гармонійна інтеграція розуму та віри, що постійно відроджується та збагачується загальноновизнаними моральними ідеалами та життєвими пріоритетами. Якщо ж людина зосереджується лише на зовнішніх реаліях буття, вона розчиняється в їх множинності та строкатості проявів, підміняючи свою самобутність картин-

кою мінливих зовнішніх реалій, не досягає позапросторової та позачасової глибини буття.

Розвиток самовладання є ще одним актуальним та значимим завданням сучасної якісної освіти. Кен Робінсон пояснює цю якість людини як можливість налагодити зв'язок зі своїм внутрішнім світом і досягнути відчуття душевної гармонії й рівноваги [4, с. 140]. Це важлива риса особистості, ознака емоційно стійкої й дисциплінованої людини. Самовладання засвідчує, що людина здатна себе опанувати в критичній ситуації і бути успішною в умовах різних соціальних інтеракцій. Така людина сміливо береться за виконання різних завдань.

Соціально значущим завданням сучасної освіти, на думку Кена Робінсона, є розвиток громадянської свідомості. Її педагог інтерпретує як здатність конструктивно взаємодіяти з суспільством і брати участь у процесах, які підтримують його життєдіяльність. Він наголошує на необхідності розвитку чутливості до порушення громадянських прав і законності [4, с. 140]. Проблема виховання свідомих і активних громадян, залучення до громадянського життя, формування духовних рис особистості є важливими, актуальними й складними завданнями для освіти.

Висновки. Осмислення потенціалу освіти як індикатора й каталізатора суспільних змін зумовлює пошук нових світоглядно-ціннісних, теоретико-методологічних засад. Мова не йде про пошук готових рецептів та сценаріїв розвитку освіти. Радше йдеться про окреслення реперних точок, довкола яких вибудовуватиметься складна й багатогранна освітня сфера. У цьому процесі релевантними є теоретичні надбання та практичний досвід сучасних дослідників, зокрема знаного британського освітянина Кена Робінсона. Засадничою ідеєю його міркувань є розуміння освіти як органічного (природного) середовища людини, у якому розкривається її внутрішній потенціал. Спрямованість освіти на розвиток особистісного потенціалу людини й набуття нею низки компетенцій, зокрема соціальних, як-то: громадянська свідомість, здатність до ефективної комунікації і самоосвіти, – дозволять

зменшити академізм та формалізм у навчальних практиках. Її якість визначатиметься не лише рівнем набутих знань, а й можливістю їх переосмислювати й відмовлятися на користь нових. Зростає роль самоосвіти та здатності до самоорганізації й планування навчальної діяльності. Загалом, персоналізація освіти допоможе тим, хто навчається максимально розуміти світ та виявляти внутрішні таланти з тим, щоб реалізувати себе як особистість. Погляди Кена Робінсона є співзвучними із засадничими ідеями модернізації української освіти, а тому можуть слугувати теоретичним надбанням, яке дозволить сформувати її пріоритети для подальшого поступу.

З огляду на те, що проблема модернізації освітньої сфери є релевантною для суспільного поступу, варто розглянути особливості розвитку органічної (природної) освіти, визначити її пріоритети в порівнянні з традиційною освітою.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Ганаба С. О. Школа як середовище розвитку дитини : рецензія на книгу: Джон Тейлор Гатто. Зброя масового навчання. Мандрівка вчителя темними світами обов'язкового шкільництва. Львів : Літопис, 2016. *Філософія освіти*. 2018. № 1. С. 259–269.
2. Ганаба С., Пантелєєв К. Творчість як свобода: концептуальні ідеї та практичні стратегії. *Зб. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2020. № 2. С. 347–358.
3. Робінсон К. Освіта проти таланту. Сила творчості / пер. з англ. Ганна Лелів. Львів : Літопис, 2017. 256 с.
4. Робінсон К., Лу Ароніка. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / пер. з англ. Ганна Лелів. Львів : Літопис, 2016. 258 с.
5. Сорос Дж. Я знаю, про що говорю... (Фрагменти з книги «Утвердження демократії»). *Постметодика*. 1996. № 2. С. 3–7.
6. Филипенко С. А. Перестройка личностного опыта в процессе творчества. Творчество: эпистемологический анализ. Москва : ИФ РАН, 2011. С. 112–122.
7. Шевчук Д. Чому потрібна революція у школі? : рецензія на книгу: Кен Робінсон і Лу Ароніка. Школа майбутнього. Революція у вашій, що назавжди змінить освіту. Львів : Літопис, 2016. *Філософія освіти*. 2016. № 2 (19). С. 275–283.

References:

1. Hanaba, S. O. (2018). Shkola yak seredovyshe rozvytku dytyny. Retsenziia na knyhu: Dzhon Teilor Hatto «Zbroia masovoho navchannia. Mandrivka vchytelia temnymy svitamy oboviazkovoho shkilnytstva». [School as an environment for child development. Book review: John Taylor Gatto "Weapons of mass training. A teacher's journey through the dark worlds of compulsory schooling" (Lviv: Litopys, 2016). *Filosofia Osvity*, 1, 259–269.
2. Hanaba, S., & Pantieliev, K. (2020). Tvorchist yak svoboda: kontseptualni ideii ta praktichni stratehii [Creativity as freedom: Conceptual ideas and practical strategies]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Serii: Pedahohichni nauky, 2, 347–358.
3. Robinson, K. (2017). Osvita proty talantu. Sylta tvorchosti [Education versus talent. The power of creativity]. Lviv: Litopys.
4. Robinson, K., & Aronika, L. (2016). Shkola maibutnoho. Revoliutsiia u vashii shkoli, shcho nazavzhdy zminyt osvitu [School of the Future. A revolution in your school that will change education forever]. Lviv: Litopys.
5. Soros, Dzh. (1996). Ya znaiu, pro shcho hovoriu... (Frahmenty z knyhy "Utvordzhennia demokratii") [I know what I'm talking about] (Excerpts from the book "The assertion of democracy"). *Postmetodyka*, 2, 3–7.
6. Filipenok, S. A. (2011). Perestroika lichnostnogo opyta v protsesse tvorchestva [Restructuring of personal experience in the creative process]. E.N. Kniazev (Ed.), In *Tvorchestvo: epistemologicheskii analiz* (pp. 112–122). Moscow: IFRAN.
7. Shevchuk, D. (2016). Chomu potrebna revoliutsiia u shkoli? Retsenziia na knyhu: Ken Robinson i Lu Aronika. Shkola maibutnoho. Revoliutsiia u vashii, shcho nazavzhdy zminyt osvitu [Why do we need a revolution in school? Book review: Ken Robinson and Lou Aronika. School of future. A revolution in yours that will forever change education (Lviv: Litopys, 2016). *Filosofia Osvity*, 2 (19), 275–283.

Svitlana Oleksandrivna Hanaba, Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Socio-Economic Disciplines of the National Academy of the State Border Academy named after Bohdan Khmelnytsky, Khmelnytsky, Ukraine, sveta_ganaba@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-4373-7075>

Ken Robinson on creativity, personal development and quality education

Understanding the potential of education as an indicator and catalyst for social change determines the search for new worldview-value, theoretical and methodological principles. The experience of the British

educator Ken Robinson is relevant in this process. The basic idea of his reasoning is the understanding of education as an organic human environment in which his inner potential is revealed. The true vocation of education should be focused on helping people to acquire life and professional competencies. Their relevance and significance is due to the need to develop worldviews and values of man, the level of his socialization and so on. The focus of education on the development of personal potential and the acquisition of a number of competencies, including social, such as civic consciousness, the ability to communicate effectively and self-education will reduce academicism and formalism in educational practices. Its quality will be determined not only by the level of acquired young people, but also by the opportunity to rethink them and give up in favor of new ones. The role of self-education and the ability to self-organize and plan educational activities is growing. In general, the personalization of education will help those who are learning to understand the world and identify inner talents in order to realize themselves as individuals. By nature, man has the ability to create and is therefore open to alternative ways of seeing, thinking and acting. It is clear that this process is not created according to certain set parameters, but is created directly in the process of activity. Its productivity depends on a person's ability to constructively relate to a variety of ideas and their interpretations, showing the ability to perceive and analyze diverse and even contradictory information, express and defend their own position, make informed decisions and more. Important in the development of modern education is the development of critical thinking. It is about thinking in alternatives, which takes into account the complexity and multifaceted nature of the subject of knowledge. A critical thinker is sensitive to the context, ie to checking the criteria for relevance and possibility of change in each case. It allows other alternatives and arguments if they are consonant with the problem under consideration. Ken Robinson's views are in line with the basic ideas of modernization of Ukrainian education, and therefore can serve as a theoretical asset that will shape its priorities for further progress.

Key words: education, creativity, personal development, quality education, person, creative thinking.

Стаття надійшла до редакції 17.01. 2021 р.